

De Zeeuwse Prikkebeen

21^e jaargang no. 2, september 2013

Informatie over de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland

De Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland is een zelfstandige natuurclub die zich inzet voor behoud en herstel van de vlinder- en libellenfauna in Zeeland. Dit gebeurt door onderzoek, voorlichting en educatie.

De Zeeuwse Prikkebeen is de nieuwsbrief van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland en verschijnt 3 keer per jaar.

Voorzitter: Henk Wagenaar, Voorburcht 16, 4421 EN Kapelle
telefoon 0113-343987, henkw16@tele2.nl

Secretaris: Henny Waanders, Donkerstraat 42, 4463 VW Goes
telefoon 0113-270436, secretaris@vlinlibzeeland.nl

Penningmeester: Angelique Belfroid, Dorpsstraat 50, 4352 AD Gapinge,
a.belfroid@zeelandnet.nl

lid: Ralf Josse, Nieuwlandseweg 3, 4389 VA Rithem
telefoon 06-51535257 aucuparia@zonnet.nl

lid: Hans Eckhardt, Walraven van Hallstraat 18, 4333 CM Middelburg
Telefoon 0118-636222, jeckh@zeelandnet.nl

Activiteitencoördinator: Peter Geene, Halve Maanstraat 57, 4356 BN Oostkapelle
telefoon 0118-584467, famgeene@zeelandnet.nl

Contactpersonen regio's:

Walcheren: Anton Baaijens, Grote Abeele 40, 4388 VW Oost-Souburg
telefoon 0118-635563, famba@zeelandnet.nl

Noord- en Zuid-Beveland: Henk Wagenaar, telefoon 0113-343987
henkw16@tele2.nl

Schouwen Duiveland: Vacant

Oost-Zeeuws-Vlaanderen: Joop de Bakker (Insectenwerkgroep de Steltkluut)
telefoon 0114-690482, jdbakker@zeelandnet.nl

West-Zeeuws-Vlaanderen: Anna Almekinders ('t Duumpje)
anna.almekinders@net.hcc.nl

Redactie: Henny Waanders (zie boven)
Angelique Belfroid (zie boven)

Versturen Prikkebeen: Mineke de Feiter, Esdoornstraat 15, 4431 DH
's Gravenpolder, mdef@xs4all.nl

Kopij inleveren: 15 februari / 15 juli / 15 november bij Henny Waanders

Contributie en giften op: Rabobank rekening 1805.39.922 t.n.v. Vlinder- en
Libellenwerkgroep Zeeland, Dorpsstraat 50, 4352 AD Gapinge.

Contributie: leden minimaal €10,00 en donateurs minimaal €12,50

Website: <http://www.vlinlibzeeland.nl>

Er is een e-mail-discussiegroep over vlinders en libellen in Zeeland:

VLZEE@yahoogroups.com. Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij Floor
Arts arts@zeelandnet.nl.

De Prikkebeen en de Digitale prikkebeen zijn bedoeld voor betalende leden en
donateurs. Om die reden is kopiëren zonder toestemming niet toegestaan.

ISSN: 2210-225

Inhoud

Van de secretaris.....	2
Van de Voorzitter	2
20 jaar Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland.....	4
Atalanta's op de smeer: een smerig verhaal?	6
De lepidopterologische betekenis van de Schouwse duin- en vroongronden. Tandvlinders deel 12.	10
Van Langsprietmot tot Doodshoofdvlinder	13
Nederlandse vlindernamen	13
De prachtige zomer van 2013.....	17
Activiteiten programma 2013	19
Eerste prijs voor onze voorzitter.	20
Aandacht voor de actie "Op de bres voor de Zeeuwse zes'	21

Van de secretaris

Henny Waanders

Sinds maart 2012 was ik voorzitter en secretaris van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland. Deze dubbelfunctie werkt voor zowel mij, als de vereniging, niet goed. Daarom heb mijn functie als voorzitter overgedragen.

We zijn verheugd dat Henk Wagenaar zich bereid heeft verklaard het voorzitterschap weer op zich te nemen. Henk heeft meer dan 10 jaar ervaring als voorzitter en is bij de meeste leden bekend.

Van de Voorzitter

Henk Wagenaar

Na 10 jaar te zijn "weggeweest" als voorzitter is me door Henny Waanders gevraagd of ik het voorzitterschap weer op me wilde nemen. Na enige bedenktijd heb ik besloten om me weer beschikbaar te stellen. Omdat ik al bestuurslid was, is er eigenlijk alleen sprake geweest van een wisseling van taken binnen het bestuur.

20 jaar geleden heb ik samen met Anton Baaijens de Vlinderwerkgroep opgericht. U hebt daarover in het vorige nummer kunnen lezen. Van 1993 tot 2003 heb ik als voorzitter geprobeerd mijn krachten te geven voor de werkzaamheden binnen de werkgroep. Daarna heeft Peter Geene 9 jaar het voorzitterschap op zich genomen. Toen hij er mee stopte heeft onze

secretaris een dubbelfunctie vervuld, al was dat niet ideaal en eigenlijk te druk. Toen hierover vragen werden gesteld op een werkgroepbijeenkomst heeft hij gemeend om met één taak te stoppen. Zodoende heeft Henny nu de taak van secretaris, en ben ik weer voorzitter geworden.

Helaas werd ik in oktober vorig jaar geconfronteerd met een ernstige ziekte. Een tumor in een spier van mijn bovenbeen moest verwijderd worden, na eerst een periode van bestralen te hebben ondergaan. Gelukkig heeft de chirurg de kwaal kunnen wegnemen, en is er wel lichte vooruitgang, maar een lang traject van herstel en genezing is nog niet afgerond. Tot december zit ik nog in een revalidatietraject. Het meedoen met excursies was dit jaar geen optie voor mij, omdat het lopen nog steeds moeizaam gaat. Maar het blijft toch altijd spannend als je weer voor controle terug moet.

Ik dank alle mensen van de werkgroep die in de achterliggende periode hun meeleven aan mij hebben betoond door middel van kaartjes, telefoontjes, emails en bezoeken. Dat heeft mij en mijn vrouw erg goed gedaan. Hopelijk mag ik in de toekomst weer de gezondheid en de kracht ontvangen om, samen met de andere bestuursleden, de taken uit te voeren die nodig zijn om onze Vlinder- en Libellenwerkgroep in stand te houden, zodat we over 5 jaar het 25-jarig jubileum kunnen herdenken!

“Laat de zomer maar komen”, dat was de laatste regel van de vorige voorzitter. Nou, de zomer is gekomen, en in alle hevigheid losgebarsten. Zelfs een hittegolf hebben we meegemaakt, en tropische temperaturen van boven de 30 graden in Zeeland. Iets wat we niet elke zomer meemaken.

Natuurlijk ben ik heel erg benieuwd hoe de vlinders hierop hebben gereageerd. Welke soorten deden het goed, welke soorten deden het minder? Vergeet a.u.b. niet om aan het eind van dit jaar alle waarnemingsgegevens in te sturen, zodat we daarna de balans weer kunnen opmaken. Als bestuur zijn we uiteraard heel benieuwd naar de soorten van de Zeeuwse zes! Is er voldoende geïnventariseerd, zijn er opvallende dingen geconstateerd? Breiden soorten zich uit? Ongetwijfeld zal de coördinator ons daarover informeren op een werkgroepbijeenkomst en via de Prikkebeen. Hopelijk hebt u genoten van het warme zomerweer, en kunnen we ook nog genieten van een mooie nazomer!

20 jaar Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland.

Henk Wagenaar

Onderstaand artikel is helaas niet opgenomen in het vorige nummer (maart 2013) van de Prikkebeen. Daarom wordt het nu alsnog geplaatst. Het is een vervolg op het artikel over 20 jaar Vlinderwerkgroep.

T'RUGKIEKE

Henk Wagenaar

Inmiddels zijn we bijna 20 jaar verder, en is de werkgroep behoorlijk gegroeid. Als we letten op de bovengenoemde doelstellingen, dan durf ik te stellen dat die allemaal bereikt zijn.

Vanaf het eerste jaar zijn we druk bezig geweest met het verzamelen van informatie op lokaal en regionaal niveau over soorten, aantallen en verspreiding van DAGVLINDERS in diverse biotopen. Wellicht is u opgevallen dat we ons eerst beperkt hebben tot Midden-Zeeland. Dat was ook terug te zien in de naam van onze werkgroep. We hadden vooral Walcheren en Noord- en Zuid-Beveland op het oog, omdat daarvandaan de meeste werkgroepleden kwamen. Uit Schouwen-Duiveland hadden we gelukkig ook enkele leden die in hun omgeving wel wilden inventariseren. Zeeuws-Vlaanderen was toen eigenlijk nog niet in beeld, al waren daar al wel enkele insectenliefhebbers bezig met onderzoek naar vlinders. Met hen hadden we toen echter nog geen contact. Gelukkig is dat in de loop der jaren veranderd en hebben we nu in de hele provincie goede contacten.

Als we bovenstaande taken bezien, dan durf ik ook te stellen dat die allemaal zijn uitgevoerd.

Het aantal periodieke bijeenkomsten is in de loop der jaren iets afgenomen tot 4x per jaar.

We hebben inmiddels al heel wat excursies georganiseerd naar interessante "vlinderterreinen". Ook dit jaar hopen we weer volop het veld in te gaan om dagvlinders te zoeken.

Uitwisselen en bundelen van gegevens hebben we in de achterliggende jaren concreet vorm gegeven door de uitgave van de atlanten "Dagvlinders in Zeeland" in 2003 en "Libellen in Zeeland" in 2007.

Door het nog steeds uitgeven van onze nieuwsbrief "De Zeeuwse Prikkebeen" hebben we voldaan aan de taak om interessante gegevens en artikelen over vlinders te publiceren. Het uiterlijk van onze nieuwsbrief heeft wel wat veranderingen ondergaan, maar de naam is hetzelfde gebleven, en iedereen heeft gelegenheid om interessante gegevens aan anderen door te geven. Hebt u daar al eens gebruik van gemaakt?

Het meldpunt zijn voor waarnemingsgegevens uit "het publiek" kan wellicht nog wat beter uit de verf komen, al hebben we in het verleden al heel vaak van niet-leden leuke waarnemingen doorgekregen.

Ook hebben we al heel veel contacten gelegd en onderhouden met diverse

instanties in onze provincie.

U ziet het: na 20 jaar is door de inzet van veel mensen heel wat werk verzet, en hebben we een actieve werkgroep. We hebben zelfs onze doelgroep uitgebreid door niet alleen ons bezig te houden met vlinders, maar ook met libellen. In 1996 werden namelijk de eerste contacten gelegd met libellenliefhebbers. Die zochten een organisatie om zich bij aan te sluiten, en na wat gesprekken en vergaderingen hebben we in 1997 besloten om de naam van de werkgroep te veranderen in: Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland. Niet alleen uitbreiding met libellenliefhebbers, maar ook een vergroting van ons werkterrein was de bedoeling. Heel de provincie zou ons onderzoeksgebied gaan worden, dus ook op Tholen, Sint-Philipsland en in Zeeuws-Vlaanderen zouden we vlinders en libellen gaan inventariseren. In 1998 zijn we voorzichtig gestart met onderzoek naar nachtvlinders. Daarover waren nog weinig of geen gegevens bekend. Iedereen die wel eens is mee geweest op nachtvlinder-excursie weet dat er inmiddels heel veel onderzoek is gedaan en honderden soorten in Zeeland op naam zijn gebracht. Het ontbreekt alleen nog aan een atlas "Nachtvlinders in Zeeland", maar ik weet zeker dat die er op termijn zal komen, in welke vorm dan ook. In 2012 is de onderzoeksperiode officieel afgesloten, en dat heeft een enorme schat aan gegevens opgeleverd die nog wel op papier moet worden gezet. Een enorme klus die de werkgroep nog wacht!

VORUUTKIEKE

Twintig jaar geleden hadden we nog maar nauwelijks computers, en internet was voor de gewone mens nog niet beschikbaar. Van overleg en samenwerking via email was nog geen sprake. De tijden zijn inmiddels veranderd, en nu wordt er heel veel informatie via de mail uitgewisseld. Ook het doorgeven van (leuke/bijzondere/gewone) waarnemingen via VLZEE geeft mogelijkheden om elkaar snel op de hoogte te stellen van informatie. We hebben zelfs al een Digitale Prikkebeen en een eigen website. Dit jaar willen we gaan proberen om mensen online de mogelijkheid te bieden om gegevens door te geven op onze website. Wie weet welke mogelijkheden er over 20 jaar allemaal zijn?

Ik denk dat we de komende 5 jaar voor de volgende 3 concrete uitdagingen staan:

de dagvlinders weer in het zonnetje zetten. In het kader van "Op de bres voor de Zeeuwse zes" dat dit jaar van start is gegaan zult u nog veel hierover horen en lezen, en komt dit aspect volop aan de orde.

de atlas "Nachtvlinders in Zeeland" realiseren.

een meerjarenoverzicht realiseren van de actuele libellenstand in Zeeland.

Ik spreek de wens uit dat we als werkgroep nog lang mogen bestaan, en nog heel veel gezellige bijeenkomsten en excursies zullen hebben. Dat alles met het doel: **bescherming van dag- en nachtvlinders en libellen in Zeeland.**

Atalanta's op de smeer: een smerig verhaal?

Hans de Bruijn

Er is mij gevraagd om een stukje te schrijven over het voorkomen van atalanta's op de smeer in mijn tuin in Ouwerkerk en daar wil ik graag gevolg aan geven. Alvorens over de atalanta's te schrijven geef ik eerst een uiteenzetting over de locatie en de lokmethoden.

Mijn perceel (groot 615 vierkante meter inclusief de woning) is gelegen in een recreatiebungalowpark met aan de voorzijde (op het zuiden), aan de zijkant (op het westen) en aan de achterkant (op het noorden) gazon omringd met borders, waarin de nodige vlindertrekkende planten en struiken zijn geplant. Achter de borders bevinden zich stroken met struiken en bomen. Het gazon maai ik maar twee à drie keer per jaar zodat allerlei soorten wilde planten er kunnen groeien. Er is wel een gemaaid pad in het gazon. Als ik voor de eerste

keer ga maaien (meestal eind juli/begin augustus), laat ik sommige stukken van het gazon ongemoeid, waardoor planten zoals o.a. wilde margrietten en jacobskruiskruid kunnen blijven staan. Pas in september worden ook die stukken gemaaid.

Vanaf 1998 vang ik nachtvlinders in mijn tuin. Dankzij de in mijn

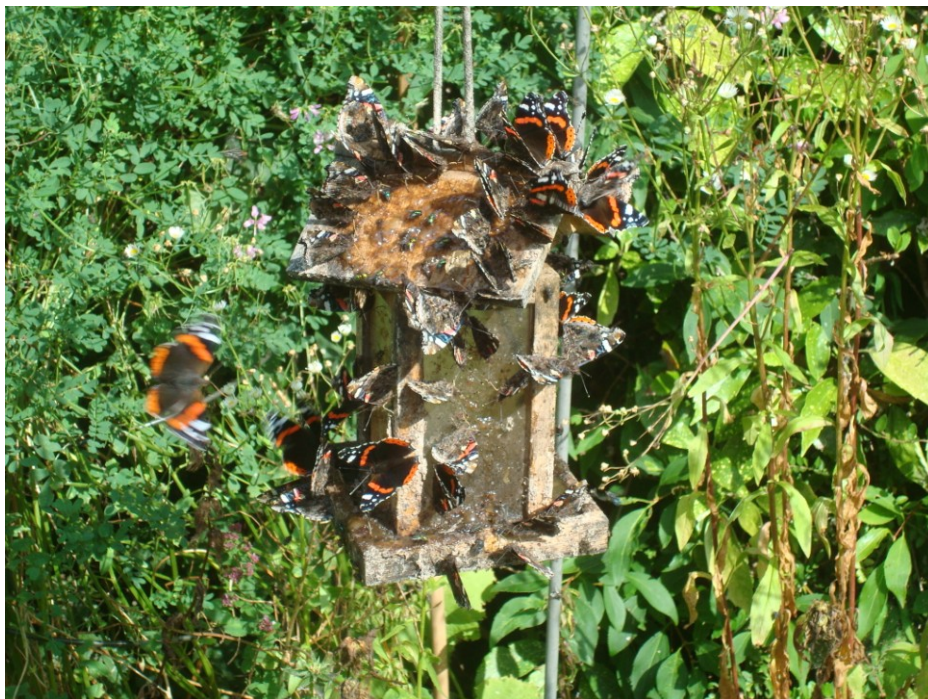
tuin aanwezige appelboom heb ik altijd wel rottend valfruit. Dat verzamelde ik dan en legde het op plastic schalen. Om de aantrekkingskracht van de rotte appels te vergroten deed ik er ook appelstroop overheen en dat werd zeer gewaardeerd door de vlinders. Helaas moest ik met de appelstroop stoppen, want niet alleen de vlinders maar ook de waterhoentjes en zelfs een rat waren er verzot op. Eerst heb ik nog geprobeerd om de schalen hoger te plaatsen, maar dat hielp helemaal niets. Een van de waterhoentjes had zich er in gespecialiseerd om atalanta's van de schaal te pakken. Regelmatig kwam hij kijken of er nog vlinders op het rottend fruit zaten en gezien de aantallen vleugeltjes bij de schaal had hij behoorlijk succes. Gelijk mee gestopt dus. Ik heb nu nog wel een schaal met rottend fruit staan, maar de aantrekkingskracht van de smeertafeltjes, zoals hierna vermeld, is beslist veel groter. De laatste jaren worden de nachtvlinders namelijk niet alleen gelokt met een nachtvlinderdial maar ook met smeer. Via Anton Baaijens in Oost-Souburg krijg ik regelmatig smeer aangereikt, maar daar ik niet bepaald bij

hem in de buurt woon, maak ik ook regelmatig zelf smeer volgens het recept van Anton: een kilo bananen op een kilo suiker. Fijn stampen en met de mixer fijnmalen, in een afgesloten plastic emmer doen en dan wachten tot het gaat gisten. Wel regelmatig roeren. Mijn ervaring is: hoe ouder de smeer hoe beter. Er kan eventueel een alcoholische drank aan de smeer toegevoegd worden, maar die drink ik liever zelf op. Misschien dat de drank even iets beter de vlinders aantrekt,

maar ik vind het al snel niet lekker meer ruiken en ik merk dat ook de vlinders er niet zo dol meer op zijn. Soms als ik even zonder goede smeer zit, dan maak ik ook wel eens smeer van appelstroop met bier en suiker. Is snel klaar en kan ook direct gebruikt worden. Het nadeel is dat het erg dun is en het al

snel een kliederboel wordt. Ook lopen de vlinders sneller het risico om met hun vleugels aan de smeer te blijven plakken.

Al gauw merkte ik dat overdag ook de atalanta, de gehakkelde aurelia en het bonte zandoogje en in mindere mate ook de kleine vos en de dagpauwoog dol op de smeer waren en van het een komt

het ander. In eerste instantie smeerde ik alleen op boomstammen, maar in navolging van de vlindertuinen ging ik ook met vlindertafeltjes werken. Eerst had ik twee vlindertafeltjes op een houten stok. Het ging prima, maar al gauw

bleek dat ook andere dieren verzot waren op de smeer. Op een gegeven moment ontdekte ik 's avonds in het schijnsel van mijn hoofdlamp een muis die heerlijk van de smeer zat te smullen. Ook de altijd in mijn tuin aanwezige waterhoentjes (mijn tuin grenst aan het water van de kreken van Ouwkerk) bleken er wel pap van te lusten en plunderden de tafeltjes. Toen maar de tafeltjes van de stokken afgehaald en ijzeren hangers, die voor hanging baskets worden gebruikt, aangeschaft. Aan deze ijzeren hangers hang ik in de winter de vogelvoederstations. Daarnaast was ik via de vlindertuin in Leidschendam nog op een ander idee gekomen. Ze hadden daar leuke beschilderde plastic onderzetters als vlindertafeltjes. Op mijn vraag of die te koop waren, kreeg ik als antwoord dat die onderzetters voor planten gebruikt worden en gewoon in een tuincentrum te koop zijn. Ook deze tafeltjes werkten prima voor de vlinders. Helaas waren de waterhoentjes niet voor één gat te vangen. Zij haalden de meest vreemde capriolen uit om de smeer te kunnen bemachtigen. Nadat ik boven de vlindertafeltjes grof gaas had aangebracht bleek het probleem van de snoepende waterhoentjes te zijn opgelost en gelukkig schrok die maatregel de vlinders niet af.

Al een aantal jaren tel ik de dagvlinders en het is verbluffend om te zien hoe de aantallen atalanta's in de loop van het seizoen toenemen. Het begint meestal zo tussen half en eind mei dat er een paar atalanta's in de tuin verschijnen en ieder verdedigt zeer fanatiek zijn territorium. Op een gegeven moment nemen de aantallen zo toe, dat de paar aanwezige atalanta's niet meer bij machte zijn om hun concurrenten te verjagen.

Ieder jaar vanaf half of eind augustus (het is erg afhankelijk van het weer) nemen de aantallen steeds verder toe en bij tijd en wijle krioelt het van de atalanta's. Je denkt dan: nu kunnen er niet meer bij komen, maar steeds wordt het record van het aantal atalanta's gebroken.

In 2006 en 2007 werkte ik nog met de rotte appels en de appelstroop. De hoogste aantallen werden toen begin of eind oktober bereikt, namelijk zo'n 30 exemplaren per dag. Sinds 2010 ben ik begonnen met de bananensmeer. In dat jaar bereikte ik de hoogste aantallen in de derde week van september tot half oktober met als hoogte punt 37 exemplaren per dag. In 2011 (ik ben toen eerder gaan smeren) werden in de periode van half augustus tot begin september de hoogste aantallen bereikt met als uitschieter 147 exemplaren per dag. In dat jaar had ik eind november nog 2 atalanta's op de smeer terwijl de buitentemperatuur al was gedaald naar zo'n 6 graden. Door het zonnige weer aangelokt bleven ze nog een korte tijd in het zonnetje op de smeer. In 2012 werden de hoogste aantallen bereikt: eind augustus 179 exemplaren en begin september zelfs 227 exemplaren per dag.

Aan de voorkant van het huis smeer ik alleen de in het gazon aanwezige boom (een ceder van zo'n 35 jaar oud). Vroeger aan twee kanten (oost en west), maar later ben ik rondom gaan smeren. Het is dan interessant om te zien waar zich de meeste vlinders bevinden. De nachtvlinders meestal aan de oostkant en ook vaak aan de westkant van de boom. De dagvlinders meestal

aan de oost en de zuidkant, maar ook wel aan de westkant van de boom. Soms als het warm is, zitten de dagvlinders ook wel aan de noordkant van de boom. Ook is de "smeer"boom in trek bij andere beesten. De grote bonte specht, de ekster en het waterhoen proberen de smeer van de boom te halen en de boomkruiper komt op de insecten af. Het waterhoen probeert zelfs via de takken om bij de smeer te komen! Een nadeel van het smeren is dat er ook grote aantallen vliegen en wespen op afkomen en ik kan mij voorstellen dat niet iedereen dat even leuk, ja zelfs smerig vindt. Toch zitten ook daar wel mooie exemplaren tussen. De laatste jaren had ik steeds een hoornaarzweefvlieg op de smeer en het afgelopen jaar telde ik er zelfs drie. In het najaar zitten er ook bijen tussen die in tijden van honingschaarste hun graantje mee komen pikken.

Aan de westkant van het huis hangen drie vlindertafeltjes en aan de achterkant van het huis een vlindertafeltje en een niet functionerend voederhuisje dat ik helemaal ondersmeer.

Op die manier komt het ook nog van pas. De vlindertafeltjes zijn zo over de tuin verdeeld dat er altijd wel een in de zon hangt. Vandaar het grote aantal tafeltjes. 's Avonds smeer ik voor de nachtvlinders en 's morgens vroeg voor de dagvlinders. Bij erg warm weer smeer ik nog wel eens extra, omdat de vlinders

Bruine daguil

de verse smeer het meest waarderen. Soms denk ik wel eens: het lijkt wel of ik in een vlinderdierentuin werk met gezette voedertijden! Of het lijkt op een vlindercafé zoals Kees de Kraker in zijn artikel in de Sterna heel grappig opmerkte.

Zodra er zon is in de tuin zitten de eerste atalanta's zich in de struiken op te warmen, waarna ze aan hun ontbijt kunnen beginnen. De hoogste aantallen atalanta's worden zo tussen 9.30 uur en 10.00 uur bereikt. Meestal loop ik dan tweemaal achter elkaar te tellen om een goed beeld van de aantallen te krijgen. Daarna nemen de aantallen af, hoewel er vaak nog behoorlijke aantallen vlinders in de tuin blijven met die gedekte tafeltjes! Ook in de loop van de dag wordt er af en toe geteld. Soms is er weer een opleving aan het einde van de middag.

Het lijkt wel of het vlinders op trek zijn en misschien loopt er precies een

trekroute over het park, want het is wel typisch dat na het ontbijt een aantal vlinders vertrekken.

Afgelopen jaar werd begin september weer het record verbroken en bevonden er zich 227 atalanta's tegelijkertijd in de tuin. Zo'n 30!! vlinders per tafeltje en rond de 80 vlinders rondom de boom. Ook was er op 6 augustus 2012 een op de smeer.

Misschien heeft al het smeren en rottend fruit er ook wel toe bijgedragen dat op 9 juli 2012 een kleine ijsvogelvlinder in de tuin verscheen. Ik heb deze vlinder echter niet op de smeer of op het rottend fruit gezien. Hij bleef ongeveer een uur in de tuin, zittend in het zonnetje aan de bovenkant van de struiken en werd af en toe opgejaagd door de atalanta's.

In een mail van Anton aan Angelique over de aantallen atalanta's schreef hij: "Hierbij het mailtje met foto's van Hans, dat ik ergens in augustus ontving. Zelf ben ik nog een keer langs geweest om te kijken: echt niet normaal!! Moest ook vreselijk lachen: heel de tuin rook naar smeer. En veel wespen: ook altijd leuk."

Eind september en begin oktober had ik zo'n twintigtal kleine vossen in de tuin die zich uitgebreid tegoed deden aan de honing van de bloeiende herfstasters. Voor de aanwezige smeer was daarentegen maar heel weinig belangstelling. Dit in tegenstelling tot de atalanta's. Niet alleen atalanta's vallen ten prooi aan de waterhoentjes. Op een gegeven moment zag ik een kleine vos op een afhangende tak van de herfstasters zitten. Helaas voor deze vlinder kwam er net een waterhoen voorbij en hij verdween als snack in de maag van het waterhoen.

Het smeren vind ik bijzonder leuk en interessant om te doen en ook de mensen die soms komen kijken weten niet wat ze zien. Zolang ik het nog leuk vind blijf ik er mee doorgaan en wie weet levert het misschien nieuwe smerige verhalen op.

De lepidopterologische betekenis van de Schouwse duin- en vroongronden. Tandvlinders deel 12.

Henk Wagenaar

De twaalfde soort die door Boer Leffef behandeld wordt is: **Ptilodon capucina**. De Nederlandse naam is: **kroonvogeltje**. Boer Leffef schreef: "Gewoon". De heer Boot voegt daar aan toe: "(Synoniem: Lophopteryx capucina (Linnaeus). Twee generaties. Als hoofdvoedselplanten van de rups worden genoemd: berk, haagbeuk, els, hazelaar, populier, linde, beuk, eik. In onze boomgaard vond ik ze ook op appel".

Kenmerken

Na de wilgentandvlinder is het kroonvogeltje aan de beurt, een soort die goed te determineren is. Deze vlinder is duidelijk te herkennen aan een grote kam op het borststuk, die van boven crèmekleurig is en als een soort kroontje naar voren wijst. Hieraan heeft de soort ook zijn naam te danken.

De lengte van de voorvleugels bedraagt 17 tot 22 mm. De spanwijdte komt daarmee gemiddeld uit op zo'n 35 tot 40 mm. De voorvleugel heeft een warmbruine grondkleur. Aan de binnenrand van de voorvleugel zitten 'tanden' die in rusthouding een opvallende donkerbruine uitstulping vormen aan de rugzijde. Het kroonvogeltje kan worden aangetroffen in een lichte of donkere uitvoering. Een soort die wel iets op het kroonvogeltje lijkt is de esdoorntandvlinder, maar deze is kleiner en heeft ook een groot wit vlak aan de achterrand.

De *waardplant* is vooral de berk en de eik. De soort kan echter ook gevonden op andere loofbomen in bossen, struwelen, parken en tuinen. Zie boven wat de heer Boot daarover schreef.

Levenscyclus, vliegtijd en gedrag

De soort vliegt van half april tot begin september in twee generaties. Kroonvogeltjes zijn goed met een lichtbron te vangen, hetzij met een lamp en laken of met een lichtval.

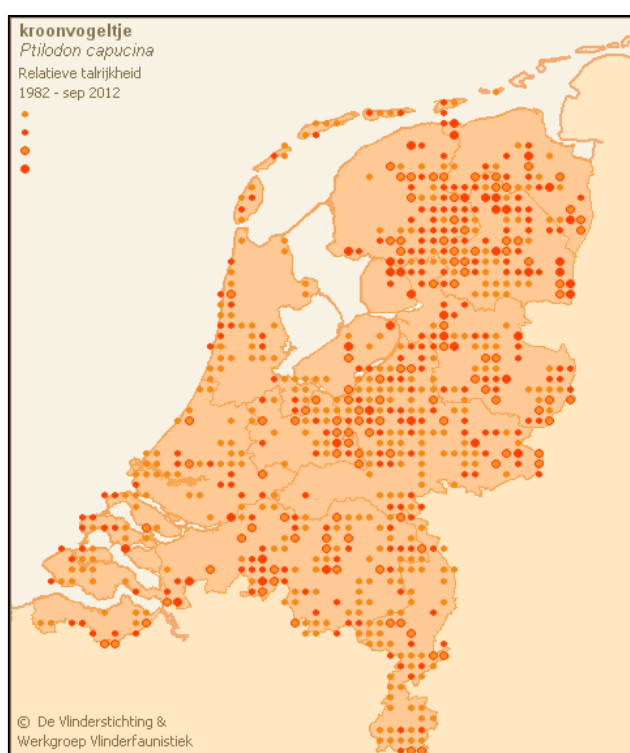
De 1^e generatie heeft in Zeeland een piek rond week 19 (2^e week van mei). De 2^e generatie heeft een piek rond week 32 (2^e week van aug.).

De rups is, als deze volgroeid is, overwegend blauwgroen met een geelwitte lengtestreep aan de zijkanten. Achter elk spiraculum is een rood veegje. Op segment 11 zitten 2 roodgepunte wratten, die duidelijk opvallen. De rups is aan te treffen in de periode van juni tot oktober op jonge of volgroeide bomen. Opvallend genoeg is er geen enkele melding van een rups uit Zeeland bekend. Alle waarnemingen betreffen vlinders. Onderzoek naar rupsen is lastig, en als je een rups aantreft is het vaak heel moeilijk om die op naam te brengen. Het best van al kun je proberen om de rups uit te kweken. Lukt dat, dan ben je zeker van een juiste naamgeving.

In de herfst vindt de verpopping plaats.

De soort overwintert als pop in een losse cocon in de grond. Vanaf half april kunnen de eerste vlinders worden waargenomen.

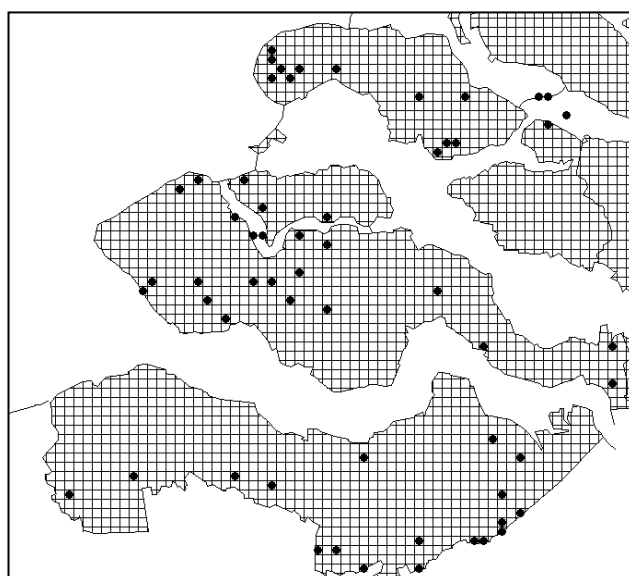
Voorkomen in Nederland

Het kroonvogeltje is een gewone soort in ons land die in alle provincies is aan te treffen. Op bijgaand kaartje is echter wel duidelijk te zien dat vooral bosgebieden de voorkeur hebben.

Voorkomen in Zeeland

Op bijgaand kaartje is te zien dat de soort in bijna alle delen van Zeeland is waargenomen.

Vanaf 1993 t/m 2012 is het kroonvogeltje in 58 kilometerhokken in onze provincie waargenomen. Het betreft 151 vindplaatsen en 210 exemplaren.

De meeste exemplaren werden op 8 aug. 2012 gevangen: op de Grevelingendam bij Bruinisse kwamen in één nacht maar liefst 13 exemplaren op het laken van Piet Jopse en mijzelf. Die nacht vingen we sowieso erg goed, maar dit is een absoluut record voor deze soort. Op 24 juli 2003 had Anton Baaijens al eens 9 exemplaren gevonden in Ter Hooge bij Middelburg, ook een goede score. Verder komt de soort in het krekengebied bij Ouwerkerk goed voor en in het bosgebied van Evides bij Clinge.

Tot en met 2006 werden per jaar nooit meer dan **10** kroonvogeltjes waargenomen. In 2007, toen het nachtvlinderonderzoek in Zeeland serieus werd aangepakt, werden er al **22** exemplaren gemeld. In 2008 waren dat er **40**, in 2009: **36**, 2010: **28**, 2011: **11** en 2012 **41**. Hoe intensiever er dus naar een soort gekeken wordt, hoe meer gegevens dat oplevert.

Uitdaging voor 2013: wie fotografeert een rups van het kroonvogeltje? Op www.vlindernet.nl staan mooie rupsfoto's bij deze soort.

Mocht iemand aanvullingen of interessante dingen hebben over deze soort, laat het me weten, dan komt dat volgende keer terug.

Geraadpleegde bronnen:

- De lepidopterologische betekenis van de Schouwse duin- en vroongronden, W.J.Boer Leffef, 1977. Uitgave van Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum 1980.
- Nachtvlinders, veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten; Waring, P. en Townsend, M.
- Rupsen van Europese dag- en nachtvlinders; Carter, D.J. en Hargreaves, B.
- www.vlindernet.nl

Van Langsprietmot tot Doodshoofdvlinder Nederlandse vlindernamen

Jos Swanenberg, taalwetenschapper, Rosmalen

Avondrood, rouwmantel, dambordje ... Vergeleken met namen van andere dieren getuigen vlindernamen van een grote fantasie. Wat voor namen komen er zoal voor?

En waarom zijn ze zo anders?

Wat is een hopwortelboorder? Een vergeten werktuig van bierbrouwers misschien?

En een hageheld? Een held op sokken onder hoveniers? Nee, de hopwortelboorder is een vlindertje dat wordt genoemd naar zijn larvenstadium: als rups boort hij gangetjes in de wortels van hopplanten. En ook de hageheld is een vlindersoort, die zo genoemd wordt omdat hij zich verborgen houdt in hagen, en van daaruit snelle korte vluchten maakt.

Vlinders krijgen de meest fantasierijke – soms zelfs bijna poëtische – namen,

die van een heel andere orde zijn dan bijvoorbeeld vogelnamen als vink, merel, kwartel en spreeuw, of namen van andere gewervelden: vos, konijn, haas, slang, baars en snoek.

Dat zijn bijna allemaal namen die speciaal voor die dieren verzonnen zijn, en ook alleen voor die dieren gebruikt worden.

Bij de naamgeving van vlinders is het heel anders gegaan. Voor vlinders is er vrijwel altijd geput uit woorden die al in de Nederlandse taal bestonden. Alleen de vlindernamen atalanta (ook “admiraalvlinder” genoemd), erebia en aurelia komen verder niet voor in het Nederlands, maar we zien meteen dat die van een andere orde zijn dan bijvoorbeeld vink, haas of snoek. Ze zijn overgenomen uit de (pseudo-)wetenschappelijke, Latijnse naamgeving. De vorm atalanta is een verkorting van het oude wetenschappelijke *Vanessa atalanta*, dat verwijst naar een personage uit de Griekse mythologie: de koningsdochter Atalanta, die zeer goed kon jagen en een uitmuntend hardlooper was. De atalanta is een vlinder die heel snel vliegt. De zomererebia en de boserebia hebben hun wetenschappelijke geslachtsnaam *Erebia* meegenomen in hun Nederlandse naam. De aurelia is genoemd naar zijn goudoranje kleur (het Latijnse *aurum* betekent “goud”).

Illustraties uit: V.J. Staněk,
The Illustrated Encyclopedia of
Butterflies & Moths, London,
Octopus Books, 1977

Doodshoofdvlinder

Samenstellingen

De makkelijkste manier om namen te maken met woorden die al bestaan, is door er samenstellingen mee te vormen. Bij vlindernamen is het tweede deel vaak vlinder of – bij kleine nachtvlinders – mot; het eerste deel zegt dan iets over de speciale eigenschappen van de vlinder in kwestie, bijvoorbeeld zijn leefomgeving (heivlinder, distelvlinder, meelmot), de tijd waarin hij leeft (wintervlinder), zijn kleur (citroenvlinder), de glans van zijn vleugels (weerschijnvlinder), het patroon van zijn vleugels (doodshoofdvlinder), de vorm van zijn vleugels (vedermotje – zijn vleugels zijn door spleten verdeeld in gevederde slippes) en overige uiterlijke kenmerken (langsprietmot). De sint-jansvlinder heeft net als de wintervlinder zijn naam te danken aan de tijd waarin hij leeft, want de sint-jansvlinder verschijnt rond 24 juni, de naamdag van Sint-Jan. En de sint-jacobsvlinder is net als de distelvlinder genoemd naar een waardplant (een plant die gastheer is voor parasieten): de rups van

de sint-jacobsvlinder leeft op het jacobskruiskruid.

Maar er zijn meer soorten samenstellingen waarin een waardplant voorkomt als eerste deel. Het tweede deel vertelt dan wat de vlinder of, beter gezegd, de rups met die plant doet; spinnen, spannen, boren en rollen. Voorbeelden zijn hopwortelboorder, dennenspinner, berkenspanner en eikenbladroller.

Boorders boren gangetjes in organisch materiaal, spinners produceren dunne draadjes, rollers draaien zich in samengesponnen en –gerolde blaadjes, en spanners bewegen zich “spannend” voort, dat wil zeggen dat de rups van de spanner het achterste paar pootjes helemaal naar voren tegen de borst schuift, zodat hij sterk gekromd staat, voordat de voorpootjes loslaten en een nieuw steunpunt zoeken.

Zulke namen zijn voor de leek minder duidelijk dan namen die eindigen op vlinder. Dat dennenspinner de naam van een vlinder en een rups is, kan een lezer of toehoorder alleen uit de context opmaken.

Een opvallend lichaamsdeel

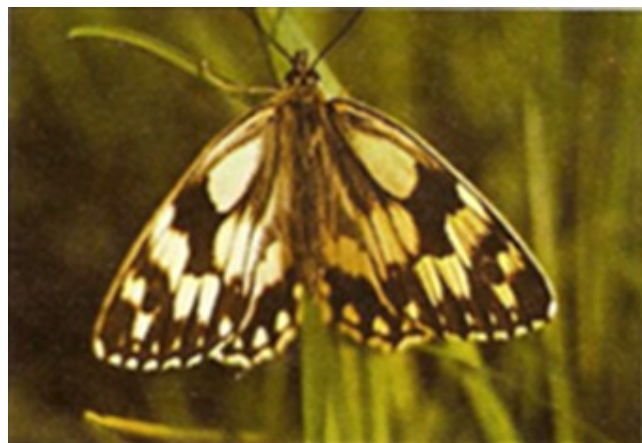
Dan zijn er metonymische samenstellingen. Die belichten een eigenschap van de vlinder, zonder het woord vlinder of mot zelf te noemen. We kunnen bijvoorbeeld denken aan vlinders die worden genoemd naar een opvallend lichaamsbeeld, zoals het dikkopje, de pijlstaart en het oranjetipje. De omschrijving van dat lichaamsdeel wordt dan de naam voor de héle vlinder. Een oranjetipje is immers niet een tipje dat oranje is, maar een vlinder die oranje tipjes aan de vleugel bezit.

Iets minder letterlijk is de verwijzing naar een opvallend lichaamsdeel in zandoogje en in nacht- en dagpauwoog. Deze vlindersoorten hebben een opvallende ronde stip op hun vleugels, die aan een oog doet denken.

Ook kan men denken aan kleurnamen die tot namen van vlinders zijn geworden omdat hun vleugels die kleur hebben: wit (koolwitje, geaderd witje), blauw (pimpernelblauwtje, gentiaanblauwtje) en groen (groentje). De vlindernaam roesje hoort ook bij dit groepje, want het is eigenlijk een “roestje”, genoemd naar de roestbruin gevlekte vleugels.

Vergelijkingen

Een vergelijkbare groep zijn de metaforische namen, die eigenlijk een andere zaak aanduiden en op grond van vergelijking werden overgedragen op een vlinder. Zo worden vlinders wel vergeleken met andere dieren, zoals de vos (kleine en grote vos), de uil (akkerwinde-uil, koperuil, gamma-uil), de vink (koevinkje) en ook de beer (kleine en grote beer) en de

Dambordje

tijger (witte tijger); die laatste twee via beervlinder en tiggervlinder, waarvan zij verkortingen zijn.

Die namen zijn dus op grond van vergelijking overgedragen. De vossen heten zo vanwege hun oranjebruine kleur en de uilen wegens hun nachtelijke leven, maar men zegt ook wel dat hun kopje met grote ogen op een uilenkop lijkt. De gamma-uil heeft bovendien een patroon op de vleugel dat op het Griekse letterteken lijkt. De beren en tijgers worden zo genoemd omdat ze als zwartbruine rups dicht en lang behaard waren (en ook als vlinder hebben deze beestjes een dik, behaard borststuk). Het koevinkje is ook een dialectbenaming voor de kwikstaart, en deze vogel wordt zo genoemd omdat hij het vee volgt en daarbij op insecten jaagt die door het vee worden aangetrokken. Waarom de vlinder ook zo heet, is mij nog een raadsel.

Vlinders als personen

Vlindernamen kunnen dus gebaseerd zijn op een gelijkenis met een ander dier, maar ook een gelijkenis met mensen of voorwerpen kan tot op een opmerkelijke vlindernaam geleid hebben. In de Nederlandse vlindernamen rouwmantel, eikenblad, Spaanse vlag, dambordje en landkaartje wordt naar een voorwerp verwezen. Daarbij is gekeken naar een bepaalde uiterlijke gelijkenis in de vorm (een “eikenblad” is een prachtig staaltje van camouflage), de kleuren (een “Spaanse vlag” is rood, geel, rood) en het patroon van de vleugels (kan een naam meer illustreren dan dambordje of landkaartje?). Vaak wordt de vlindernaam in deze gevallen verkleind. Kennelijk wil men met die relativering het overdrachtelijke karakter van de naam benadrukken.

Met de namen huismoeder, weeskind, hageheld en wapendrager worden vlinders als personen neergezet. De wapendrager heeft vleugels van zilveren schubjes, zodat de vlinder een maliënkoldertje lijkt te dragen (met toegevoegen vleugels is het net een takje van de zilverberk). De vlindernaam page hoort ook bij deze categorie en komt voor in een aantal

samenstellingen: eikenpage, iepenpage, koninginnenpage. Net als de wapendrager en de hageheld heeft ook de page een verwijzing naar het riddertijdperk in zich.

Tot slot het “klein” en “groot avondrood”. Het gaat hier om een ander soort namen dan koolwitje (een “witje” dat zijn eieren op kool legt) of gentiaanblauwtje (een “blauwtje” dat zijn eieren op gentianen legt), want ze verwijzen niet naar een “roodje” dat bijvoorbeeld in de avond vliegt. Het is een vlinder met de kleur van een lucht bij zonsondergang.

Waarom werkt de naamgeving bij vlinders nu eigenlijk anders dan bij andere dieren? Dat komt doordat bijvoorbeeld vink en snoek tot de

Koninginnenpage

basiswoordenschat behoren. Vlinder doet dat ook nog, maar de ondersoorten daarvan niet meer. Daarom worden er allerlei omschrijvende benamingen voor verzonnen, die pas in tweede instantie de vlindersoort aanduiden. De verschillende benoemingsstrategieën leiden daarbij tot een kleurrijk schilderstukje van de woordenschat van de Nederlandse taal.

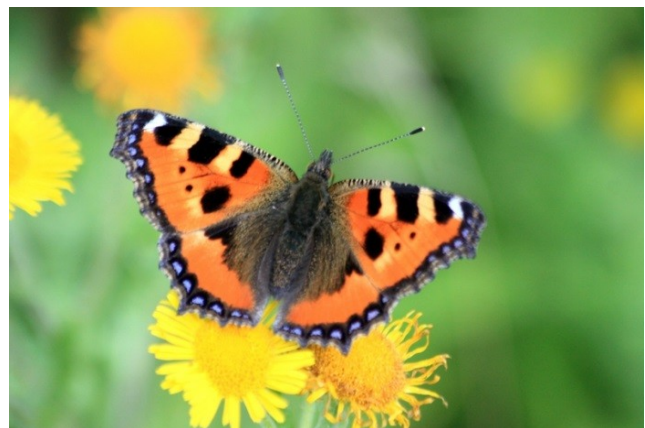
Bron: Onze Taal, mei 2005

Met dank aan Jos Swanenberg voor de toestemming van de overname van dit artikel en aan Henny Lobbezoo voor het idee dit artikel in de Prikkebeen te plaatsen en overtypen van dit artikel.

De prachtige zomer van 2013

Henk Wagenaar

Het kan niemand ontgaan zijn. We hebben eindelijk weer eens een prachtige zomer gehad, met enorm veel zonneschijn en weinig regen. Gevolg: heel veel vlinders. Begin augustus wemelde het ineens van de dagpauwogen, een soort die het al lang niet zo goed deed. Na een aantal zeer warme dagen begin augustus zaten er op elke vlinderstruik diverse, ja soms tientallen dagpauwogen.

Half augustus kwamen daar ook nog eens de kleine vossen bij. Op de 14e telde ik er wel 40 in mijn niet al te grote voortuintje. Ze lieten zich makkelijk fotograferen.

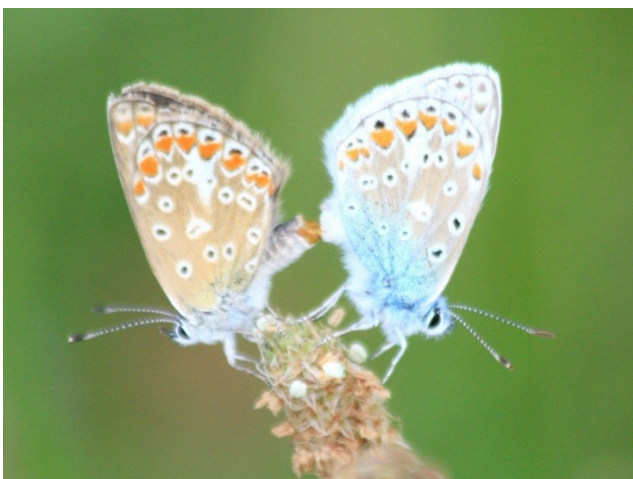

Ook de distelvlinders waren in de zomermaanden in groten getale te zien. Vanuit het zuiden moeten er vele duizenden naar ons land gevlogen zijn met de hete Saharawind. Is het u trouwens wel eens opgevallen dat deze soort niet over 6, maar slechts 4 poten beschikken? Dit in tegenstelling tot de meeste insecten. Ook van de distelvlinders konden prachtige foto's gemaakt worden. Als je ze voorzichtig benadert vliegen ze niet weg, en kun je met de camera lekker dichtbij

komen.

Ik heb een paar plukken koninginnenkruid in de tuin staan, en dat blijkt ook een prima nectarkroeg te zijn voor deze soorten. 't Was er soms behoorlijk druk.

Verder waren er deze zomer weer eens lekker veel oranje luzernevlinders, iets wat zeker niet elk jaar voorkomt. In sommige jaren zie je deze soort helemaal niet, maar de zomer van 2013 leverde weer eens lekker veel luzernevlinders op. Ik ben benieuwd hoeveel er in heel Zeeland gezien zijn. Iedereen die ze heeft waargenomen moet ze natuurlijk doorgeven, zodat we aan het eind van dit jaar de balans kunnen gaan opmaken. Ook gele luzernevlinders werden gezien, maar veel minder dan de oranje, die al van ver opvallen door hun knalgele kleur op de bovenzvleugels.

Ook de icarusblauwtjes vlogen met het warme weer volop. Altijd leuk om een paring op de foto vast te leggen. Op de ondervleugels zie je duidelijk kleurverschil tussen het mannetje en het vrouwtje. Als het mannetje wegvliegt neemt hij het vrouwtje gewoon mee in de lucht om een meter verder door te gaan met de paring. Op bijgaande foto zien we zelfs een parend koppeltje met daarnaast een

mannelijke, die waarschijnlijk ook in het liefdesspel betrokken wilde worden. Bruine zandoogjes heb ik ook kunnen fotograferen terwijl ze zaten te paren.

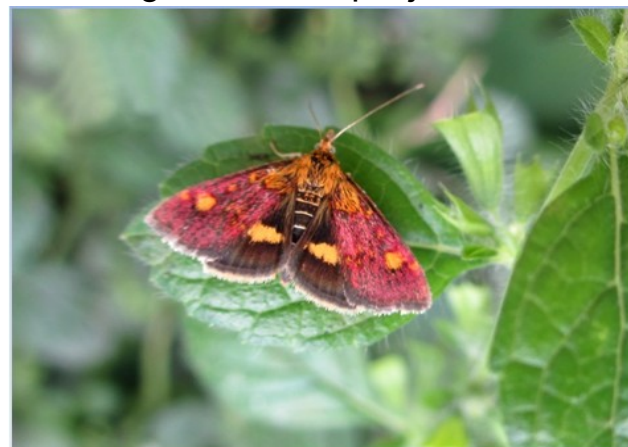
In de tuin kon ook het prachtige muntvlindertje worden aangetroffen, een overdag vliegend nachtvlindertje van net een centimeter groot.

ook gedaan. Laat het in de volgende Prikkebeen eens aan iedereen weten wat u zoal hebt gezien! De redactie ziet uw bijdrage met plezier tegemoet.

Al met al was er voor iedereen genoeg te zien, waarbij je niet eens ver van huis hoefde te gaan om toch te kunnen genieten! Hopelijk hebt u dat

Activiteiten programma 2013

Woensdag 25 september 2013 houden we een Mystery butterfly-avond en er kunnen digitale vlinder- en libellenfoto's ter determinatie worden aangeboden. De avond begint om 19:45 uur met een korte vergadering.

Locatie: Kaasboerderij Schellach, Prooijenseweg 26, 4332 RD Middelburg

Woensdag 20 november 2013 houden we een terugkijkavond op de actie, 'Op de bres voor de Zeeuwse zes'. De soortentrekkers zullen ieder een korte presentatie over hun soort houden.

De avond begint om 19:45 uur met een korte vergadering.

Locatie: Kaasboerderij Schellach, Prooijenseweg 26, 4332 RD Middelburg

Eerste prijs voor onze voorzitter.

Wat zijn wij trots op onze voorzitter, omdat hij de(terechte) eerste prijs voor van de nachtvlinderfotowedstrijd heeft gewonnen.

'Nachtvlinders in de schijnwerper' Winnaars fotowedstrijd

Tekst: In het vorige nummer van Vlinders werden al de eervolle vermeldingen van de fotowedstrijd in het kader van 'Nachtvlinders in de schijnwerper' afgedrukt. Nu is het tijd voor de overige foto's. De winnende foto en de tweedeprijswinnaar vindt u hieronder en hiernaast. De foto die de derde prijs won, staat op de cover.

Kars Veling

Ook de foto's die op de groslijst van de jury stonden, maar uiteindelijk geen prijs hebben gekregen, treft u hier aan. Dat dat ook prachtige foto's zijn, ziet u op deze pagina's.

Derde prijs De foto van de phegeavlinder van Ernest Kox is een heel bijzondere. (zie cover). Met de lage zon als tegenlicht en de fragiele grasstengel nog mooi in beeld trekt deze plaat volop de aandacht. De belichting van zo'n plaatje is best gecompliceerd, maar Kox heeft dat duidelijk uitstekend onder de knie.

Prins Bernhard Cultuurfonds geeft cultuur de kans

Het project 'Nachtvlinders in de schijnwerper' is mede mogelijk gemaakt door het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Eerste prijs De eerste prijs is voor een foto van de kolibrevlinder, gemaakt door Henk Wagenaar. Er zijn veel meer kolibrevlinders ingediend, maar deze steekt er met kop en schouders bovenuit. De kleur, de positie zo net iets van onderen, en de prachtige doortekening, ondanks de lucht op de achtergrond maken deze foto de verdiende winnaar.

Aandacht voor de actie "Op de bres voor de Zeeuwse zes", op de achterkant van het tijdschrift van het Zeeuwse Landschap.

OP DE BRES VOOR DE ZEEUWSE ZES

Met het project 'Op de bres voor de Zeeuwse zes' groeit er een nieuwe loot aan de activiteitenboom van de Vlinder- en libellenwerkgroep Zeeland. De werkgroep bestaat dit jaar 20 jaar en ze keert met dit project terug naar haar eerste interesse van destijds: de dagvlinders. Op de bres voor de Zeeuwse zes is namelijk een actieplan voor zes karakteristieke dagvlindersoorten in Zeeland. Hiermee gaat de werkgroep de komende vijf jaar planmatig en doelgericht aan de slag, in eerste instantie door het beter in kaart brengen van hun verspreiding.

**natuur
dichtbij
mensen**

www.hetzeeuwselandschap.nl

Redactieadres: Henny Waanders
Donkerstraat 42, 4463 VW Goes

